

GEEST, ZIEL EN LICHAAM



Ton Verleg

# GEEST, ZIEL EN LICHAAM

HANDBOEK EVANGELISCHE SPIRITUALITEIT  
DEEL II

Bijbelse antropologie en wijsgerige bezinnig

Brevier

© 2017 Brevier uitgeverij – Kampen  
[www.brevieruitgeverij.nl](http://www.brevieruitgeverij.nl)

Omslagontwerp: Brainstorm  
Opmaak binnenwerk: Stampwerk

ISBN 9789492433121  
NUR 707

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor Janneke



## VERKORTE INHOUDSOPGAVE

Handboek Evangelische Spiritualiteit  
DEEL TWEE ('Geest, ziel en lichaam')

Gebruikte afkortingen	15
<b>1 De noodzaak van een verantwoording</b>	<b>19</b>
1.1 Gerechvaardigde kritiek op modellen	21
1.2 Onvermijdelijke mentale plaatjes	26
<b>2 Inleidende opmerkingen bij een schets van een antropologie vanuit bijbels perspectief</b>	<b>27</b>
<b>3 Bijbelse antropologie Oude Testament</b>	<b>29</b>
3.1 Enkele antropologische begrippen van het Oude Testament	29
3.2 Het voortbestaan van de mens na de dood	191
3.3 De schepping van de mens	206
3.4 Verleiding, val en verlossing	242
<b>4 Bijbelse antropologie Nieuwe Testament</b>	<b>346</b>
4.1 Hebreeuws en Grieks taaleigen	346
4.2 Enkele antropologische begrippen van het Nieuwe Testament	352
4.3 Over de wil	447
<b>5 Wijsgerige (antropologische) bezinning</b>	<b>451</b>
5.1 De menselijke ziel	452
5.2 De rol van de bijbelse openbaring	524
5.3 Wijsgerige bespiegelingen	536
5.4 Op naar het voorstel van een werk- of denkmodel	552
<b>6 Presentatie van een werk- of denkmodel</b>	<b>554</b>
6.1 Benaming van het model	554
6.2 Doelstelling van het model	555
6.3 Het geheel is meer dan de som der delen	558
6.4 De vensters beschreven	560
Excurs 1 t/m 5	572
Literatuurlijst (de belangrijkste geciteerde bronnen)	587
Register van (de belangrijkste) namen	601





## UITGEBREIDE INHOUDSOPGAVE

Handboek Evangelische Spiritualiteit  
DEEL TWEE ('Geest, ziel en lichaam')

Gebruikte afkortingen	15	
<b>1</b>	<b>De noodzaak van een verantwoording</b>	<b>19</b>
1.1	Gerechvaardigde kritiek op modellen	21
1.1.1	<i>Het kind en het badwater</i>	23
1.2	Onvermijdelijke mentale plaatjes	26
<b>2</b>	<b>Inleidende opmerkingen bij een schets van een antropologie vanuit bijbels perspectief</b>	<b>27</b>
<b>3</b>	<b>Bijbelse antropologie Oude Testament</b>	<b>29</b>
3.1	Enkele antropologische begrippen van het Oude Testament	29
3.1.1	<i>Nèphesj (ziel)</i>	29
3.1.1.1	<i>De hedendaagse betekenis van ziel</i>	29
3.1.1.2	<i>De oudtestamentische betekenis van nèphesj</i>	30
3.1.1.2.1	<i>Nèphesj en de grondbetekenis 'adem' of 'keel'</i>	34
3.1.1.2.2	<i>Nèphesj en de kernbetekenis 'levensbeginself' of 'levenskracht'</i>	36
3.1.1.2.3	<i>Nèphesj als leven</i>	40
3.1.1.2.4	<i>Nèphesj als (levend) wezen</i>	43
3.1.1.2.4.1	<i>Het dier</i>	44
3.1.1.2.4.2	<i>De mens</i>	46
3.1.1.2.4.2.1	<i>Verwantschap tussen dier en mens</i>	47
3.1.1.2.4.2.1.1	<i>Nèphesj en het bloed</i>	48
3.1.1.2.4.2.2	<i>Vershil tussen mens en dier</i>	50
3.1.1.2.5	<i>Nèphesj en het gevoelsleven</i>	51
3.1.1.2.5.1	<i>Wensen en begeerten</i>	52
3.1.1.2.5.2	<i>Innerlijke gewaarwordingen en stemmingen</i>	55
3.1.1.2.6	<i>Nèphesj en het kennen</i>	59
3.1.1.2.7	<i>Nèphesj als persoon(lijkheid)</i>	60
3.1.1.2.7.1	<i>De persoonlijkheid</i>	61
3.1.1.2.7.2	<i>De persoon of mens</i>	62
3.1.1.2.7.3	<i>Het voornaamwoordelijk gebruik van nèphesj</i>	64
3.1.1.2.8	<i>Nèphesj en onze lichamelijkheid</i>	67
3.1.1.2.8.1	<i>De lichamelijke gewaarwordingen</i>	67
3.1.1.2.8.2	<i>Het lichaam</i>	70
3.1.1.2.8.3	<i>Samenhang tussen gevoelsleven en lichamelijkheid</i>	73
3.1.1.3	<i>Samenvattende conclusie met betrekking tot nèphesj</i>	77
3.1.2	<i>Roeach (geest)</i>	79
3.1.2.1	<i>Wind</i>	80
3.1.2.2	<i>Geest van God</i>	83
3.1.2.2.1	<i>Levensgeest</i>	88

3.1.2.3	<i>Mensengeest</i>	91
3.1.2.3.1	<i>Vrije wil en menselijk bewustzijn</i>	96
3.1.2.3.1.1	<i>Openheid naar de wereld</i>	98
3.1.2.3.1.1.1	<i>De eeuw in de mens?</i>	106
3.1.2.3.1.1.2	<i>De mens kromgebogen in zichzelf</i>	109
3.1.2.3.2	<i>Mensengeest of Gods Geest?</i>	111
3.1.2.3.3	<i>De geest als iets van boven</i>	115
3.1.2.3.4	<i>Geestkracht</i>	117
3.1.2.3.5	<i>Geestesgesteldheid ofwel levensgerichtheid</i>	119
3.1.2.4	<i>Samenvattende conclusie met betrekking tot roeach</i>	124
3.1.3	<i>Basar (vlees)</i>	126
3.1.3.1	<i>Zwakheid en vergankelijkheid</i>	126
3.1.3.1.1	<i>Het stof der aarde</i>	126
3.1.3.1.2	<i>Tegenstelling tussen roeach en basar</i>	128
3.1.3.1.2.1	<i>Het geestelijk-zijn van God</i>	128
3.1.3.1.2.1.1	<i>De kracht van God</i>	132
3.1.3.1.3	<i>Aarde en hemel</i>	135
3.1.3.2	<i>Kracht in zwakheid</i>	137
3.1.3.3	<i>Zonde</i>	137
3.1.3.3.1	<i>De zonde en Gods goedheid</i>	139
3.1.3.4	<i>Samenvattende conclusie met betrekking tot basar</i>	141
3.1.4	<i>Leb of lebab (hart)</i>	142
3.1.4.1	<i>Het hart als bron van zinnelijk leven</i>	143
3.1.4.1.1	<i>Borstkas of hartstreek</i>	144
3.1.4.2	<i>Het hart als bron van het psychische leven</i>	145
3.1.4.3	<i>Het hart als het centrale orgaan van het leven</i>	146
3.1.4.4	<i>Het hart, lichaam en de geest</i>	150
3.1.4.5	<i>Het hart en het verstandsleven</i>	150
3.1.4.5.1	<i>Het denkende hart</i>	151
3.1.4.5.2	<i>Wijsheid</i>	152
3.1.4.5.3	<i>Het falende hart</i>	153
3.1.4.5.4	<i>Schrijven op (of in) het hart</i>	154
3.1.4.5.5	<i>Zeggen in het hart</i>	155
3.1.4.5.6	<i>Het hart ergens op zetten</i>	156
3.1.4.5.7	<i>Zonder (of gebrek aan) hart</i>	156
3.1.4.5.8	<i>Toebehoren van het hart</i>	157
3.1.4.5.9	<i>Hoofd en verstand</i>	158
3.1.4.5.9.1	<i>Hoofd en hart</i>	158
3.1.4.5.9.2	<i>Gedachten en daden</i>	159
3.1.4.5.9.3	<i>Het hoofd als sieraad</i>	160
3.1.4.6	<i>Het hart en het wilsleven</i>	161
3.1.4.6.1	<i>Gedachtevoorstellingen (idealen)</i>	161
3.1.4.6.2	<i>Hartewensen en hartsverlangen</i>	162
3.1.4.6.2.1	<i>Het hart aan God geven</i>	163
3.1.4.6.2.2	<i>Opnieuw: het hart ergens op zetten</i>	164
3.1.4.6.2.3	<i>Het hart richten op</i>	165
3.1.4.6.2.4	<i>Het hele hart</i>	165

3.1.4.6.2.5	<i>Spreken tot het hart</i>	166
3.1.4.6.2.6	<i>Neigingen van het hart</i>	166
3.1.4.6.3	<i>Het nemen van beslissingen</i>	168
3.1.4.7	<i>Het hart en het geweten</i>	170
3.1.4.8	<i>Het hart en het gevoelsleven</i>	173
3.1.4.9	<i>Het ondoorgroendelijke hart</i>	176
3.1.4.10	<i>Het hart als representatie van de hele mens</i>	179
3.1.4.11	<i>Het hart van God</i>	184
3.1.4.12	<i>Het voornaamwoordelijk gebruik van hart</i>	186
3.1.4.13	<i>Samenvattende conclusie met betrekking tot leb of lebab</i>	188
3.2	Het voortbestaan van de mens na de dood	191
3.2.1	<i>Ziekte</i>	191
3.2.2	<i>Godverlatenheid</i>	193
3.2.3	<i>Het voortbestaan van nêphesj</i>	196
3.2.4	<i>De geest geven</i>	202
3.2.5	<i>Op weg naar de nieuwtestamentische openbaring?</i>	203
3.3	De schepping van de mens	206
3.3.1	<i>Beeld en gelijkenis</i>	207
3.3.1.1	<i>De hele Schrift</i>	210
3.3.1.2	<i>Geschapen naar Gods beeld</i>	211
3.3.1.2.1	<i>Niet 'naar zijn aard'</i>	214
3.3.1.2.2	<i>Gods representant op aarde</i>	217
3.3.1.2.3	<i>Gods partner op aarde</i>	221
3.3.2	<i>De zondeval en het beeldschap van God</i>	222
3.3.3	<i>De mens en zijn relatie met medemensen</i>	229
3.3.3.1	<i>Genesis als genogram</i>	233
3.3.3.2	<i>De plaats van de ander in onze relatie tot God</i>	236
3.3.4	<i>De mens als individu</i>	237
3.4	Verleiding, val en verlossing	242
3.4.1	<i>Een theologisch-antropologische boodschap</i>	244
3.4.2	<i>De bevoorrechte en hoge positie van de mens</i>	246
3.4.2.1	<i>Verantwoordelijkheid</i>	248
3.4.2.2	<i>De vrijheid van de mens</i>	248
3.4.2.3	<i>Vrijheid om liefde hebben</i>	250
3.4.3	<i>De ernst van de zonde</i>	253
3.4.3.1	<i>Het proces van verleiding tot zondeval</i>	255
3.4.3.2	<i>De ontluistering van God</i>	270
3.4.4	<i>Zin en onzin van het verbod om te eten van de kennisboom</i>	271
3.4.4.1	<i>Eerst de levensboom</i>	272
3.4.4.2	<i>De kennisboom</i>	273
3.4.4.2.1	<i>Kennis van goed en kwaad voor de zondeval</i>	273
3.4.4.2.2	<i>Kennis van goed en kwaad na de zondeval</i>	279
3.4.4.2.3	<i>Tussentijdse samenvatting</i>	282
3.4.4.3	<i>Onvoorwaardelijke gehoorzaamheid</i>	283
3.4.5	<i>De oorsprong van het kwaad (Cn 3: 9-14)</i>	286
3.4.6	<i>Gevolgen van de zonde</i>	291
3.4.6.1	<i>Schaamte</i>	291

3.4.6.2	Verstoorde relatie met God	295
3.4.6.3	De Geestelijke dood	298
3.4.6.4	Consequenties voor bewustzijn, gevoel en wil	302
3.4.6.4.1	Verandering van het bewustzijn of verstand	302
3.4.6.4.2	Verandering van het gevoel	305
3.4.6.4.3	Verandering van de gerichtheid van de wil	306
3.4.6.5	Leegte in de mens	307
3.4.6.5.1	Numineuze ervaringen	308
3.4.6.5.2	Het smeekgebed	311
3.4.6.5.3	Begeerte	313
3.4.6.5.4	Een antropologisch-theologische verwoording	314
3.4.6.5.5	Een psychologische verwoording	320
3.4.6.5.5.1	Fundamentele menselijkheid	321
3.4.6.5.5.1.1	Vervulling	322
3.4.6.6	De lichamelijke dood	325
3.4.7	Verlossing, om de eer van God!	335
3.4.7.1	Gods antwoord op de zondeval	335
3.4.7.2	De zondeval gespiegeld	335
3.4.7.2.1	Jezus	340
3.4.7.2.2	De gelovige christen	343
<b>4</b>	<b>Bijbelse antropologie Nieuwe Testament</b>	<b>346</b>
4.1	Hebreeuws en Grieks taaleigen	346
4.2	Enkele antropologische begrippen van het Nieuwe Testament	352
4.2.1	Psychè (ziel)	352
4.2.1.1	Psychè als zetel van het gevoelsleven	353
4.2.1.2	Psychè als leven	354
4.2.1.2.1	Uitdieping van de betekenis 'levensbeginsel' of 'leven'	359
4.2.1.2.1.1	Lukas 16: 19-31	359
4.2.1.2.1.1.1	Een verhaal of gelijkenis?	360
4.2.1.2.1.1.2	Bespiegelingen	362
4.2.1.2.1.2	Psychè en soma (lichaam)	367
4.2.1.2.1.2.1	Mattheüs 6: 25	367
4.2.1.2.1.2.2	Mattheüs 10: 28	368
4.2.1.3	Psychè als persoon	371
4.2.1.3.1	Uitdieping van de betekenis 'persoon'	372
4.2.1.4	Psychè en geloof	373
4.2.1.5	Samenvattende conclusie met betrekking tot psychè	376
4.2.2	Pneuma (geest)	377
4.2.2.1	De Geest van God	377
4.2.2.1.1	Gods Geest en Heilige Geest	380
4.2.2.2	De levensgeest	381
4.2.2.3	De geest van de mens	382
4.2.2.3.1	Paulus' geest in Handelingen 20: 22	384
4.2.2.4	De uitwendige en de inwendige mens	387
4.2.2.5	Onderscheid tussen psychè en pneuma	390
4.2.2.5.1	1 Thessalonicenzen 5: 23	391

4.2.2.5.2	Hebreeën 4: 12	393
4.2.2.5.3	De bijvoeglijke naamwoorden bij 'psychè' en 'pneuma'	394
4.2.2.5.4	Psychè en pneuma in 1 Korinthe 15: 45	397
4.2.2.5.4.1	Christus een levendmakende Geest	397
4.2.2.6	Overgeestelijkheid	401
4.2.2.7	De Geestelijke mens	403
4.2.2.7.1	Inwoning van de Heilige Geest	403
4.2.2.7.2	Pneumatikos (Geestelijk)	404
4.2.2.8	De menselijke geest en Gods Geest	405
4.2.2.9	Samenvattende conclusie met betrekking tot pneuma	412
4.2.3	Soma (lichaam), melè (ledematen) en sarx (vlees)	415
4.2.3.1	Soma en melè	416
4.2.3.1.1	Opstandingslichaam	417
4.2.3.1.1.1	Vlees en beenderen	423
4.2.3.2	Sarx	424
4.2.3.2.1	Sarx als aanduiding van het lichaam	425
4.2.3.2.2	Sarx als aanduiding van het aardse, moreel neutrale bestaan	426
4.2.3.2.3	Sarx als aanduiding van het aardse, moreel negatief geladen bestaan	430
4.2.3.2.4	Sarx als aanduiding van de zwakke menselijke natuur	432
4.2.3.2.5	Sarx als aanduiding van het zondige vlees	433
4.2.3.2.5.1	Sarx en pneuma	436
4.2.3.3	Samenvattende conclusie met betrekking tot soma (lichaam), melè (ledematen) en sarx (vlees)	436
4.2.4	Kardia (hart)	438
4.2.4.1	Samenvattende conclusie met betrekking tot kardia	440
4.2.5	Noes (verstand, gezindheid, gemoed)	441
4.2.5.1	Samenvattende conclusie met betrekking tot noes	447
4.3	Over de wil	447
4.3.1	Samenvattende conclusie met betrekking tot de wil	449
<b>5</b>	<b>Wijsgerige (antropologische) bezinning</b>	<b>451</b>
5.1	De menselijke ziel	452
5.1.1	Korte geschiedenis van het wijsgerig nadenken over de ziel	453
5.1.1.1	Het voorwijsgerige wereldbeeld	454
5.1.1.1.1	Het psychofysisch probleem	456
5.1.1.1.1.1	Bemiddelingsproblematiek	462
5.1.1.2	Griekse wijsbegeerte	265
5.1.1.3	Middeleeuwen en daarna	470
5.1.1.3.1	Dichotomie	472
5.1.1.3.2	Trichotomie	474
5.1.1.4	Zeventiende eeuw en daarna	476
5.1.1.5	De twintigste en eenentwintigste eeuw	481
5.1.1.5.1	De vrije wil als testcase	500
5.1.1.5.1.1	De christelijke vrijheid	513
5.1.2	Filosofische rehabilitatie van de ziel	518
5.1.2.1	Onze toegang tot de werkelijkheid	518
5.1.2.2	De ziel gevonden, verloren en opnieuw ontdekt	520

5.1.2.2.1	<i>De metafysische beaming</i>	521
5.1.2.2.2	<i>De naturalistische ontkenning</i>	522
5.1.2.2.3	<i>De spirituele terughoudendheid</i>	523
5.2	De rol van de bijbelse openbaring	524
5.2.1	<i>De mens kan niet zonder God begrepen worden</i>	525
5.2.2	<i>De Bijbel is geen wijsgerig of psychologisch (hand)boek</i>	526
5.2.3	<i>Geen complete, wel fundamentele kennis</i>	529
5.2.3.1	<i>De mens niet wezenlijk veranderd</i>	531
5.2.4	<i>Het taaleigen van de Bijbel</i>	533
5.2.5	<i>Oude Testament</i>	534
5.2.6	<i>Nieuwe Testament</i>	536
5.3	Wijsgerige bespiegelingen	536
5.3.1	<i>De verhouding tussen ziel/geest en lichaam</i>	536
5.3.1.1	<i>Eenheid</i>	541
5.3.1.2	<i>De primitieven</i>	543
5.3.1.3	<i>Het einde van het denken in substanties</i>	544
5.3.2	<i>Conclusie</i>	547
5.4	Op naar het voorstel van een werk- of denkmodel	552
<b>6</b>	<b>Presentatie van een werk- of denkmodel</b>	<b>554</b>
6.1	Benaming van het model	554
6.2	Doelstelling van het model	555
6.3	Het geheel is meer dan de som der delen	558
6.3.1	<i>De auto als voorbeeld</i>	558
6.3.2	<i>De noodzaak van het aanbrengen van onderscheidingen</i>	559
6.4	De vensters beschreven	560
6.4.1	<i>Persoonlijkheds- of psychisch aspect (ziel)</i>	561
6.4.2	<i>Geloofs- of geestelijk aspect (geest)</i>	563
6.4.3	<i>Lichamelijk aspect (lichaam)</i>	565
6.4.4	<i>Sociaal aspect (de ander)</i>	568
6.4.5	<i>Representatief aspect (hart)</i>	569
Excurs 1	De ingewanden	572
Excurs 2	De nieren	574
Excurs 3	Het lichaam	577
Excurs 4	De ziel is van nature niet onsterfelijk	580
Excurs 5	De antropologie binnen de opwekkingstheologie van J. Edwards	584
	Literatuurlijst (de belangrijkste geciteerde bronnen)	587
	Register van (de belangrijkste) namen	601

## Gebruikte afkortingen

### Algemeen

bijv.	bijvoorbeeld
e.v.	en volgende(n)
Gr.	Grieks
GNB	Groot Nieuws Bijbel
Hebr.	Hebreeuws
ipv.	in plaats van
Lat.	Latijn
LEI	Leidse vertaling
LU	Lutherse vertaling
NB	Naardense Bijbel
NBC	vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap van 1951
NBV	Nieuwe bijbelvertaling
ND	Nederlands Dagblad
Obbink	Obbink-Brouwer Vertaling (Utrechtse Bijbel)
ong.	ongeveer
SV	Statenvertaling
TE	Telosvertaling
TV	redactionele aantekening door de schrijver
vgl.	vergelijk
vs.	vers
WV 78	Willibrordvertaling 1978
WV 95	Willibrordvertaling 1995
zj.	zonder jaar van uitgave

De afkortingen van de namen van de bijbelboeken zijn dezelfde als in de Telosvertaling.

### Gebruikte vertalingen

Meestal is gebruik gemaakt van de vertaling van 1951 van het Nederlands Bijbelgenootschap (NBC), tenzij anders vermeld. Veelal heb ik gebruik gemaakt van de vertalingen, zoals opgenomen in de Online Bijbel Studie-editie DVD.

### Bijbelcitataten

Waar dit nuttig was, zijn de in de tekst genoemde bijbelplaatsen in voetnoten geciteerd. Op plaatsen waar ik bijbelplaatsen al min of meer heb weergegeven in de tekst en het aanbieden van het letterlijke bijbelcitaat in een voetnoot daarom onvoldoende meerwaarde zou hebben, heb ik dat dan ook nagelaten te doen.

### Hoofdletters en kleine letters

Als God of een van de goddelijke personen worden aangeduid, gebruik ik hoofdletters als er sprake is van een persoonlijk voornaamwoord (bijv. Ik, U, Hij, Mij, Hem).

Als van God gezegd wordt dat Hij Geest is, of de Geest met God wordt vereenzelvigd, schrijf ik 'Geest'.<sup>1</sup> Geestelijk in bijvoorbeeld 'de Geestelijke gelovige' schrijf ik met een hoofdletter, om duidelijk te maken dat wordt terugverwezen naar de Geest van God en niet naar de geest van de gelovige. Geestelijk is dan een bijvoeglijk naamwoord afgeleid van Geest. In andere gevallen ligt het accent meer bij de geest van de gelovige en schrijf ik geest met een kleine letter. Bijvoorbeeld als sprake is van geestelijke scheefgroei of geestelijke stagnatie. Ik gebruik ook een hoofdletter 'G' in een woord als 'Geestelijkheid', als het gaat om het duiden van een houding van geestelijkheid bij een Geestelijk mens. Bij gebruik van citaten blijf ik zoveel mogelijk trouw aan de schrijfwijze die door de geciteerde schrijver gehanteerd is.

#### Bijbelboeken:

Am	Amos	Kl	Klaagliederen
Dn	Daniël	1,2 Kn	1, 2 Koningen
Dt	Deuteronomium	Ko	Kolossenzen
Ea	Ezra	1,2 Ko	1, 2 Korinthiërs
Ef	Efeziërs	1,2 Kr	1, 2 Kronieken
Es	Esther	Lk	Lukas
Ex	Exodus	Lv	Leviticus
Ez	Ezechiël	Mk	Markus
Fm	Filemon	Mi	Micha
Fp	Filippenzen	Ml	Maleachi
Gl	Galaten	Mt	Mattheüs
Gn	Genesis	Na	Nahum
Hb	Hebreeën	Ne	Nehemia
Hd	Handelingen	Nm	Numeri
Hg	Haggai	Ob	Obadja
Hk	Habakuk	Op	Openbaring
Hl	Hooglied	Pr	Prediker
Hs	Hosea	Ps	Psalmen
Jb	Job	1,2 Pt	1, 2 Petrus
Jd	Judas	Ri	Richteren
Jh	Johannes	Rm	Romeinen
1-3 Jh	1-3 Johannes	Ru	Ruth
Jk	Jakobus	1,2 Sm	1, 2 Samuël
Jl	Joël	Sp	Spreuken
Jn	Jona	1,2 Th	1,2 Thessalonicenzen
Jr	Jeremia	1,2 Tm	1,2 Timotheüs
Js	Jesaja	Tt	Titus
Jz	Jozua	Zc	Zacharia
		Zf	Zefanja

#### Deuterocanonieke boeken:

Br	Baruch
Jt	Judit
1, 2 Mb	Makkabeeën
Sr	(Jezus) Sirach
Tb	Tobit
Wh	Wijsheid van Salomo

<sup>1</sup> De NBC vertaalt Jh 4: 24 als volgt: *God is geest* en wie Hem aanbidden, moeten aanbidden in geest en in waarheid. Ook de TE, WV 78 en WV 95 vertalen met een kleine letter: 'God is geest'. De vertaling NBV en LU ('God is Geest') en SV ('God is een Geest') vertalen met een grote letter.



DEEL TWEE  
'Geest, ziel en lichaam'

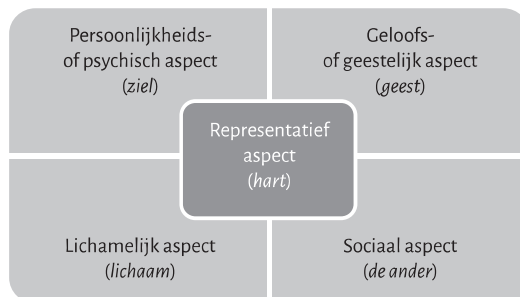


## 1 De noodzaak van een verantwoording

Baff! Met een doffe dreun landt het dikke leerboek aerodynamica op de vloer van de collegezaal. Her en der schrikken studenten wakker. Ieders aandacht is gevangen. 'Dames en heren, dit is de normale gang van zaken', becommentarieert de docent, die het boek heeft laten vallen, het gebeuren. 'Zo werkt nu eenmaal de zwaartekracht! Hoe desondanks een vliegtuig, duizenden malen zwaarder dan ons leerboek, in de lucht kan blijven, dat hoop ik de komende weken aan u uit te leggen. Daarvoor heb ik uw volle aandacht nodig.' Op dit moment hebben zowel het neergeplofte leerboek als de docent de volle aandacht. Maar zal dit ook zo blijven gedurende de noodzakelijke theoretische verhandelingen? Veel mensen stellen zich namelijk tevreden met het ontspannen achteroverleunen in collegezaal of vliegtuigstoel, zonder al teveel na te denken over de werking van de zwaartekracht. Maar van deze groep studenten mag anders worden verwacht. Zij hebben zich immers tot doel gesteld om zich de techniek van de luchtvaart eigen te maken? Zij realiseren zich als geen ander dat zonder kennis daarvan, niemand zich ooit zo snel en veilig in een vliegtuig zou kunnen verplaatsen als vandaag de dag het geval is.

Naar analogie van dit voorbeeld wil ik in dit deel 2 laten zien, hoe het door mij in deel 1 van dit handboek gebruikte model 'Vensters op de mens' tot stand is gekomen. Dat model ziet er als volgt uit:

Vensters op de mens



Aan het slot van deel 2 zal ik het model beschrijven aan de hand van de uitkomsten van mijn onderzoek.<sup>1</sup> Vooruitlopend daarop, geef ik een korte omschrijving van de vijf vensters ervan:

– Persoonlijkheds- of psychisch aspect (ziel):

- Hieronder reken ik:
- gevoel;
  - verstand;
  - wil.

Dit venster ziet op de persoonlijkheid van de mens, zoals deze in de grond aanwezig is bij de geboorte, zich tijdens iemands leven zal ontwikkelen en waardoor de mens van nature wordt beheerst. Het venster beschouwt de mens vanuit de persoonlijkheidskenmerken zoals die tot uitdrukking komen in gevoel, verstand en wil. Mijn voelen, denken en willen zijn uniek: iedereen blijkt een eigen individualiteit te hebben. Als ziel zijn wij verstandelijk,

<sup>1</sup> Zie hiervoor paragraaf 6.4 ('De vensters beschreven').

handelend en voelend op de werkelijkheid betrokken. De mens is een persoon en heeft een persoonlijkheid. Daardoor, dit is door onze ziel, onderscheiden wij ons van anderen. Tegelijkertijd is het door de ziel dat wij ons het meest intiem met anderen verbinden;

– Geloofs- of geestelijk aspect (*geest*):

Hieronder reken ik: – geweten;  
– intuïtie;  
– contact met God.

Dit venster houdt verband met de geestesgesteldheid van de persoonlijkheid, met de machts- of invloedssfeer die de mens motiveert en drijft: de bewegende kracht in de mens. Aard en wezen van de menselijke geest zijn erop ingericht om zich te verhouden tot de onzienlijke, geestelijke wereld. In de eerste plaats tot God, die geest is. Dit venster opent de bijzondere verwantschap van de mens met de onzienlijke wereld en beschouwt de mens vanuit de geloofskennmerken, zoals die tot uitdrukking komen in geweten, intuïtie en contact (gemeenschap) met God;

– Lichamelijk aspect (*lichaam*):

Hieronder reken ik ons lichamelijk bestaan. Het aspect van onze lichamelijkheid heb ik niet nader onderverdeeld zoals bij de voorgaande vensters;

– Sociaal aspect (*de ander*):

Hieronder reken ik: – gezins- en familieverbanden;  
– verbanden binnen de familie van God (de kerk);  
– overige sociale verbanden.

De mens bestaat niet in en op zichzelf. Vandaar dat het sociale aspect een wezenlijk onderdeel vormt van de mens. Dit venster biedt zicht op de mens als een open wezen: gericht op gemeenschap met God en medemens. De gemeenschap kan niet zonder het individu, maar omgekeerd kan het individu ook niet zonder de gemeenschap: zij bestaan in wisselwerking tot elkaar;

– Representatief aspect (*hart*):

Hieronder reken ik wat wij vandaag de dag vaak aanduiden met 'ons diepste ik': het meest essentiële van onze persoonlijkheid. In mijn model ziet 'hart' als het ware op een denkbeeldig punt, waarin alles wat wij wezenlijk zijn, geconcentreerd is samengevat: een middelpunt waarin heel de mens zijn diepste en onverbreekelijke eenheid vindt. Alle aspecten van onze bestaanswijze (naar lichaam, geest en ziel, naast het sociale aspect) komen in het zenuwcentrum van het hart samen. Omdat in het hart de hele mens is vertegenwoordigd, is het bij uitstek geschikt om de mens naar buiten toe te representeren.

Het model is ontworpen om één doel te dienen: een hulp te zijn in het beschrijven van het christelijke leven van de discipel van Jezus Christus. Daarbij heb ik mij de vraag gesteld, wat er in mij (als schepsel) omgaat en hoe ik (als nieuwe schepping in Christus) optimaal kan functioneren als discipel van de Heer Jezus, dit gegeven de mogelijkheden die God mij heeft geschonken. Elk van de vijf vensters biedt vanuit de eigen specifieke invalshoek zicht op een bepaald aspect van de (ene) mens. Ik gebruik dit model met de bedoeling om op een geordende manier het leven uit en met God in kaart te brengen. De vraag die mij daarbij voor ogen staat is: hoe verwacht God dat ik voor zijn aangezicht leef? In deel 1 van dit handboek

gebruik ik het model als hulpmiddel om deze vraag te onderzoeken. Daarvoor is het ontworpen: het model is dus geen doel op zichzelf, maar een denk- of werkmodel bij deel 1.

In dit deel 2 is het aan de lezer om te beoordelen of en hoe dit model ‘in de lucht kan blijven’. Kan het standhouden in het licht van de bijbelse gegevens? Wat zijn de mogelijkheden en beperkingen van modellen in het algemeen – dus ook van het onderhavige model – en hoe wordt daarmee rekening gehouden? Deze en andere vragen heb ik onderzocht in wat hierna komt. Ik realiseer mij dat de behandelde stof de aandacht vraagt van de meer dan gemiddeld geïnteresseerde lezer. Dit deel is dan ook in het bijzonder bedoeld voor lezers met een meer dan gemiddelde (theologische) interesse. Ik hoop dat wie de moeite neemt om mij op mijn speurtocht te volgen, meer inzicht zal krijgen in de dynamiek van het Geestelijk leven en de weg van discipelschap beter zal gaan begrijpen.

Het belangrijkste element bij het ontwerpen van mijn model is ongetwijfeld de bijbelse antropologie.<sup>2</sup> Het belangrijkste dat ons in de Bijbel over het wezen van de mens is geopenbaard, is dat hij niet zonder God begrepen kan worden.<sup>3</sup> Elk voorstel tot een gedachtemodel dient daarom bijbels verantwoord te zijn. Om die reden heb ik de bijbelse gegevens onderzocht over ziel, geest, hart en lichaam, naast andere belangwekkende aspecten die in de Bijbel zijn verbonden met het mens-zijn. Omdat de Bijbel ons weliswaar een *fundamentele*, maar daarmee nog geen *complete* leer van de mens biedt, ontkom ik er vervolgens niet aan, om mijzelf rekenschap te geven van de plaats die de bijbelse gegevens innemen in de voorstellingen van onze mentale plaatjes. Vandaar dat een wijsgerig-antropologische bezinning ook een belangrijk element is bij het ontwerpen van het model.

Mijn onderzoek voert mij dus langs een schets van een antropologie vanuit bijbels perspectief, gevolgd door een wijsgerig antropologische bezinning. Het gaat mij daarbij echter niet om het schrijven van een discipline-specifieke verhandeling over de mens: niet theologisch en niet antropologisch. Ik schrijf een algemene, overkoepelende verhandeling over de mens, met als praktisch oogmerk de beschrijving van de evangelicale spiritualiteit in deel 1 van dit handboek. Mijn tekst heeft dan ook niet een primair wetenschappelijk karakter, maar is levensbeschouwelijk van aard. Dat neemt niet weg dat ik gebruik maak van wetenschappelijke inzichten, waaronder theologische, antropologische en psychologische. De uitkomst van mijn onderzoek vat ik samen in het model, aan de hand waarvan ik in deel 1 de evangelicale spiritualiteit beschrijf.

### 1.1 Gerechvaardigde kritiek op modellen

Waarom is het nodig om verantwoording af te leggen van het werkmodel, en dan bovendien ook nog zo uitvoerig? Omdat veel theologen sceptisch staan tegenover dit soort modellen. Deze scepsis wordt onder andere gevoed door de aanname, dat deze modellen ‘hét bijbelse mensbeeld’ in beeld willen brengen, of een beknopte samenvatting willen geven van de

2. De kwalificatie ‘bijbels’ gebruik ik hier neutraal, namelijk in de descriptieve betekenis van het woord. Het gaat mij om een antropologie vanuit bijbels perspectief: een antropologie die is geënt op – en zich dus bezighoudt met – de christelijke canon van de Bijbel. Vergelijk de manier waarop Arie Zwiep de kwalificatie ‘bijbels’ definieert in zijn boek *Tussen tekst en lezer*, blz. 3, 4.

3. Zie paragraaf 5.2 (‘De rol van de bijbelse openbaring’) waarin ik poneer dat betrouwbare kennis over onszelf verkregen wordt via de weg van de godsopenbaring. Zie ook deel 1 van dit handboek, hoofdstuk 3 (‘Discipelen: mensen in de maak’).

bijbelse antropologie. En inderdaad, als deze aannamen kloppen en een model inderdaad met z'n hoge en feitelijk onbereikbare ambitie is ontworpen, is het heel eenvoudig om daar kritiek op uit te oefenen. Die kritiek is dan meestal vernietigend.

Een voorbeeld hiervan treffen wij aan bij Willem J. Ouweneel. Hij schrijft dat het in sommige (vooral evangelische) kringen populair is om te zeggen dat de mens een geest *heeft*, een ziel *is* en in een lichaam *woont*. Waarbij de ziel soms wordt beschouwd als de brug of tussenschakel tussen geest en lichaam. Hij merkt op dat er heel wat boekjes op de markt zijn, en veel sites op het internet, die ons in simpele schema's vertellen wat ziel, geest en lichaam zijn en hoe zij zich tot elkaar verhouden. Ouweneel: "Ze doen daarbij een beroep op een (meestal zeer beperkt) aantal bijbelplaatsen, maar wat zij te berde brengen is heidense wijsheid, geen bijbelse. (...) Er zijn vele 'bijbelse mensbeelden' in omloop die gebaseerd zijn op het selecteren van een beperkt aantal schriftplaatsen. Meestal gaat men daarbij uit van de misvatting dat met name 'geest' en 'ziel' in de Bijbel eenduidige begrippen zijn, en dat zijn ze nu juist in het geheel niet. Zo bijvoorbeeld de reeds oude idee dat het lichaam correspondeert met wereldbewustzijn, de ziel met zelfbewustzijn en de geest met Godsbewustzijn. (...) Het is altijd gemakkelijk zulke simplistische modellen te weerleggen door een eenvoudig beroep op een aantal schriftplaatsen die in een dergelijk schema niet passen."<sup>4</sup> Ouweneel doelt op het gedachtegoed zoals wij dat bijvoorbeeld aantreffen bij schrijvers als Andrew Murray<sup>5</sup>, George H. Pember<sup>6</sup>, Andrew R. Fausset<sup>7</sup>, Mary McDonough<sup>8</sup>, Ruth Paxson<sup>9</sup>, Watchman Nee<sup>10</sup>,

4 *De schepping van God*, blz. 22, 23 en 114.

5 Ouweneel verwijst naar *The Spirit of Christ*, (1984, herdruk, Bethany House Publishers), blz. 159 e.v.: "De mens is Gods tempel. Ook in hem zijn drie delen. In het lichaam heb je de buitenste voorhof. (...) Dan is er de ziel, met haar innerlijke leven, haar vermogen tot denken en gevoel en wil. In de wedergeboren mens is dit het heilige. (...) De mens heeft niet alleen lichaam en ziel, maar ook geest. Dieper dan waar de ziel met haar bewustzijn kan binnenkomen is er een geestesnatuur die hem met God verbindt." Ouweneel wijst erop, dat Murray in een voetnoot nog het volgende zegt: "In de samenstelling van deze drie delen van de menselijke natuur was de geest als dat wat hem met het Goddelijke verbond, het hoogste; het lichaam, dat hem met het gevoelsmatige en animale verbond, het laagste; daartussenin stond de ziel, die deelnam aan de natuur van de andere [twee], die de band was die hen verenigde en waardoor zij op elkaar konden inwerken."

6 Verwezen wordt naar diens boek *Earth's Earliest Age* (1975, herdruk, Grand Rapids), blz. 76 e.v., waar sprake is van het lichaam als zin[tuigelijk]-bewustzijn, de ziel als het zelf-bewustzijn en de geest als het God-bewustzijn.

7 Zie het boek *Commentary Critical and Explanatory on the Whole Bible* (1871, Grand Rapids: Zondervan), bij 1 Th 5: 23: "Alle drie – geest, ziel en lichaam – elk op zijn plek, vormen de 'gehele' mens. De 'geest' verbindt de mens met hogere intelligenties en is dat hoogste deel dat ontvankelijk is voor de levendmakende Heilige Geest (1 Ko 15: 47). De ziel (psyche) is intermediair tussen lichaam en geest: het is de sfeer van de wil en affecties."

8 Zie *God's Plan of Redemption* (1999, herdruk, Anaheim, C: Living Stream Ministry), blz. 16 e.v.: "De geest is de zetel van het Gods-bewustzijn, de ziel de zetel van het zelf-bewustzijn en het lichaam dat van het wereld- of zin-bewustzijn. Met de *geest* kennen wij God en onze relatie tot Hem, evenals moreel onze relatie tot elk geschapen object. Met onze *ziels*vermogens – het intellect, gevoelens (affecties, emoties) en wil – zijn wij in staat om te gaan met de intuïties van de geest, de aanspraken van deze verschillende ziel-vaardigheden, en het registreren van de *lichamelijke* zintuigen."

9 Verwezen wordt naar *Life on the Highest Plane* (1996, herdruk, Grand Rapids: Kregel Classics), blz. 26, waar blijkt dat Paxson leert dat de ziel ontstond door vereniging van geest en lichaam. De ziel, bestaande uit rede, emotie en wil, verleent individualiteit aan de mens en is het intermediair en de band tussen geest en lichaam; het kanaal waardoor de twee op elkaar inwerken.

10 In zijn boek *De Geestelijke Mens*, zo schrijft Ouweneel, verdedigt Watchman Nee een uitgesproken vorm van trichotomie en maakt hij gebruik van de al genoemde begrippen 'wereld-', 'zelf-' en 'godsbewustzijn'. Ouweneel: "God woont in de geest, het zelf woont in de ziel en de zinnen wonen in het lichaam." Vervolgens vertelt ook hij ons dat de ziel een intermediaire positie inneemt tussen de geest en het lichaam, dat zij via het lichaam en de geest zowel met de materiële als met de geestelijke wereld verbonden is, dat het vermogen van de vrije wil in de ziel zetelt, dat de geest niet direct op het lichaam kan inwerken maar dit via de ziel doet: 'de geest kan het lichaam onderwerpen door middel van de ziel, zodat dit God zal gehoorzamen; evenzo kan het lichaam via de ziel de geest ertoe brengen de wereld lief te hebben.' Het werk van de ziel is lichaam en geest in hun juiste orde te bewaren zodat zij hun rechte relatie niet verliezen. Zo gaat het een tijdje door."

Charles R. Solomon<sup>11</sup> en T. Austin Sparks<sup>12</sup>. “Men staat verbluft,” aldus Ouweneel, “over al wat deze auteurs allemaal weten te melden – over zaken waarvan in de Schrift geen spoor terug is te vinden. Maar het heeft wel veel evangelische leiders op het verkeerde been gezet, die elkaar allemaal klakkeloos napraten, zonder enig kritisch onderzoek.”<sup>13</sup>

Deze en soortgelijke kritiek wordt zo breed gedragen, dat zichzelf respecterende theologen zich liever niet op het gladde ijs begeven om het bijbelse materiaal systematisch te doordenken, *met het oog op het ontwerp van een verantwoord en helpend denk- of werkmodel* dat wél vruchtbaar is voor de doordenking van de weg van discipelschap. Kennelijk wordt zo'n ontwerp bij voorbaat onmogelijk geacht.

### 1.1.1 Het kind en het badwater

Ik deel de kritiek op modellen met genoemde pretentie. Het gebruik ervan leidt inderdaad tot vreemde gedachteconstructies. Als voorbeeld noem ik Pr 12: 7<sup>14</sup>. Daar wordt over het sterven van de mens gezegd, dat *het stof* wederkeert tot de aarde en *de geest* tot God. Mensen die denken aan de hand van de hierboven genoemde schema's (en er bijvoorbeeld van uitgaan dat elke bijbelse tekst uitgaat van een driedeling van de mens in geest, ziel en lichaam), kunnen zich afvragen waar *de ziel* moet worden ingepast in het plaatje van Pr 12: 7. De mens bestaat immers niet slechts uit lichaam en geest, maar heeft toch ook een ziel? Als het lichaam wordt begraven en de geest terugkeert tot God, wat dan met de ziel? Als eenmaal zulke vragen worden gesteld, is het einde niet snel in zicht. Want dan kan met evenveel recht worden gevraagd waar *het hart* naartoe gaat. Dan bedoel ik niet het lichaamsorgaan, maar de geestelijke kern – of het middelpunt – van onze persoon. De spreekwoordelijke plaats waarin wij onze diepste eenheid vinden. De mens heeft toch ook een hart? Zo zouden wij kunnen doorgaan met het stellen van vragen naar nog wéér andere aspecten van het menszijn. Neem bijvoorbeeld Dt 6: 5, waar de mens – naast hart en ziel – ook in het bezit wordt gezien van *kracht*: “Gij zult de HERE, uw God, liefhebben met geheel uw *hart* en met geheel uw *ziel* en met geheel uw *kracht*.” Betekent dit dat bij het sterven van de mens ook moet worden gevraagd naar de bestemming van de *kracht*, dit naast de al genoemde aspecten van lichaam, geest, ziel en hart? Het lijkt mij zonder meer duidelijk, dat wij hier op een dwaalspoor zijn beland. Bijbels-antropologische begrippen zijn eenvoudig te rijk aan betekenis om te worden ondergebracht in een sluitend schema, dat recht doet aan het wezen van de mens. Daarom is geen model in staat om ‘hét bijbelse mensbeeld’ in beeld te brengen. Dat tóch proberen getuigt van simplisme. Het ligt dan ook bepaald niet in mijn bedoeling, om mij daaraan te wagen.

Maar daarmee is lang niet alles gezegd! Want betekent de door theologen gerechtvaardigde en breed gedragen kritiek, dat elk model bij voorbaat moet worden verworpen? Neen, uiteraard niet. In veel gevallen richt de kritiek zich op de inhoud van modellen, *gelet op de te hoge*

<sup>11</sup> Zie zijn *The Handbook of Happiness* (1971, Denver: Heritage House Publications), blz. 28. Daar komt naar voren, dat de mens via zijn lichaam communiceert met zijn omgeving, via zijn ziel met andere mensen en via zijn geest met God.

<sup>12</sup> Zie *What Is Man?* (1963, London, Witness & Testimony Publishers). In dit boek wordt opnieuw naar voren gebracht dat de mens driedelig is: geest, ziel en lichaam. In het Nederlands vertaald onder de titel *Wat is de mens?*, uitgegeven door Evangelie Drukkerij en Uitgeverij, Apeldoorn.

<sup>13</sup> *De schepping van God*, blz. 137, 138.

<sup>14</sup> “(...) en het stof wederkeert tot de aarde, zoals het geweest is, en de geest wederkeert tot God, die hem geschenken heeft.”

*pretenties ervan*. Jammer genoeg blijft het daar vervolgens bij. Zonder pardon wordt het kind (de idee van een model) met het badwater (de hoge pretenties) weggegooid, zonder na te gaan of 'het kind' (zonder 'het badwater') levenskansen heeft. Met heel veel andere gelovigen ben ik overtuigd van het praktische nut van een model, dat kan dienen als een gids in het landschap van ons Geestelijk leven. In dit deel 2 heb ik mij dan ook tot taak gesteld om 'het kind' te redden. Dat wil zeggen: om een model te ontwerpen waarin aan de bijbelse gegevens recht wordt gedaan, *zoveel als binnen een model mogelijk is*.

Hoewel ik het model ontworpen heb aan de hand van een veelheid van bijbelse gegevens – waaronder verhalen, begrippen, ideeën, opvattingen, gedachtelijnen enz. –, heeft het niet de pretentie om stellige uitspraken te doen over de 'samenstelling' van de mens. Ook wil het model niet 'hét bijbelse mensbeeld' in kaart brengen. Integendeel: blijken zal juist, waarom zoiets onmogelijk is. Ik heb dan ook een veel meer bescheiden doel voor ogen. Namelijk het ontwerpen van een werk- of denkmodel, dat helpt om te ontdekken wat er in mij (als schepsel) omgaat en hoe ik (als nieuwe schepping in Christus) optimaal kan functioneren in mijn hoedanigheid als discipel van de Heer Jezus.<sup>15</sup> Daarbij ben ik te werk gegaan op dezelfde manier, als waarop elke systematische theologie wordt opgebouwd aan de hand van de bijbelse gegevens. Daarmee is direct de belangrijkste beperking aangegeven van elk model. Het is de uitkomst van een vertaalslag. Goede vertalers weten dat elke vertaling tekort doet aan de brontaal. Omdat dit principe ook opgaat voor het ontwerp van mijn model, wil ik rekenschap geven van de zaken waarin het model afwijkt van de bijbelse gegevens. Dat is winst, omdat dit bewust maakt van de beperkingen van het model. Dat behoedt ons voor het gevaar het model te overvragen, of (nog erger) te verabsoluteren.

Als voorbeeld noem ik de manier waarop het model mede is gebaseerd op de bestudering van de bijbelse antropologische hoofdbegrippen. Gods waarheid over aard en wezen van de mens komt namelijk tot ons met veelvuldige gebruikmaking van juist deze begrippen. De belangrijkste Hebreeuwse begrippen (ofwel woorden) zijn 'nèphesj', 'roeach' en 'leb'. De belangrijkste Griekse zijn 'psychè', 'pneuma' en 'kardia'. Wie iets over aard en wezen van de mens wil zeggen, kan niet om deze woorden heen. Toch pretendeer ik niet, dat ik met mijn model recht doe aan *alle* (!) betekenissen van deze (en andere) bijbelse woorden. Ik wil er slechts – zoals duidelijk zal worden dat ook de Bijbel doet! – op een vrije en onbevangen manier gebruik van maken. Ik doe dat met een duidelijk doel voor ogen: de hele mens aanduiden, belicht vanuit verschillende invalshoeken of aspecten, met het oog op de dynamiek van christelijk discipelschap. Daarbij houd ik terdege rekening met de betekenisnuanceringen die in de Bijbel zélf aan deze begrippen worden meegegeven. Voor zover deze betekenissen licht werpen op mijn onderwerp, heb ik daar gebruik van gemaakt. Op die manier dragen de aan de antropologische hoofdbegrippen verbonden bijbelse betekenissen substantieel bij aan het begrijpen van de dynamiek van christelijk discipelschap. Overigens zonder dat dit betekent, dat daarmee tekort wordt gedaan aan de andere betekenissen. Die hebben immers hun geldigheid op andere terreinen dan die ik hier behandel. Hier gebeurt niet iets vreemds. Integendeel: op deze manier verricht elke goede theoloog zijn theologische arbeid.

Het enkele feit dat ik gebruik maak van (onder andere) de bijbelse antropologische hoofdbegrippen, betekent niet dat mijn model daarmee een simplistisch schema is. 'Simplistisch'

<sup>15</sup> Zie uitvoerig paragraaf 6.2 ('Doelstelling van het model').



in de betekenis, dat geen recht wordt gedaan aan de bijbelse gegevens. Inderdaad kan er geen isgelijkteken worden geplaatst tussen onze gecompliceerde werkelijkheid en willekeurig welk model dat die werkelijkheid probeert toe te lichten. Een model kan nooit meer zijn dan een benadering daarvan. Maar dat rechtvaardigt niet het negatieve predicaat 'simplistisch'. Vergelijk een bril die bedoeld is om ergens goed zicht op te krijgen. Daarvoor is paradoxaal genoeg nodig, dat het beeld gemanipuleerd wordt. Want dat is wat een bril doet: hij beïnvloedt de waarneming. Een model is als een goede bril. Het biedt zicht op – en inzicht in – complexe verschijnselen, door middel van het aanbrenge van daartoe noodzakelijke vereenvoudigingen. Behalve met een bril kan een model ook wel worden vergeleken met een kaart van Nederland. Zo'n kaart geeft de gecompliceerde werkelijkheid op een vereenvoudigde manier weer. Afhankelijk van de gebruikersgroep kan een kaart bijvoorbeeld een duidelijk overzicht bieden van het wegennet, van geologisch interessante structuren of in één oogopslag belangrijke economische informatie bieden. Deze voorbeelden van bril en kaart helpen om in te zien, dat als wij ons kritisch uitlaten over de eenvoud van modellen, wij er goed aan doen om het predicaat 'simplistisch' niet in negatieve zin te gebruiken. Het ligt veel meer voor de hand om dit te doen in positieve zin: in de betekenis van 'eenvoudig' of – misschien beter nog – 'eenvoudig'. Een bruikbaar schema *moet* een zekere eenvoud in zich dragen. Het moet immers helpend zijn? Daar draagt eenvoudigheid juist toe bij. Paradoxaal genoeg helpt de eenvoud van elk goed model ons, om juist dieper – dus minder eenvoudig! – na te denken over het onderwerp dat het model behandelt. Helaas is het onvermijdelijk dat iedere abstractie en reductie ten behoeve van helderheid en duidelijkheid ten koste gaat van concrete inhoudelijkheid en volheid. Overigens geldt voor elke vorm van kennen dat een bepaald aspect uit de werkelijkheid wordt gelicht en vele andere in het duister worden gelaten.<sup>16</sup> Deze natuurlijke beperkingen hoeven – als ze onder ogen worden gezien – niet (te) hinderlijk te zijn. Overigens zal ik aan de beperkingen ruim aandacht geven. Ik zal onder andere laten zien, op welke manier rekening is gehouden met de relevante bijbelse begrippen.<sup>17</sup>

Tot dusver heb ik aangegeven wat het model *niet* wil zijn ('het badwater'). Daarom nu aandacht voor wat het *wél* wil zijn ('het kind'). Want hoewel het niet pretendeert een weergave te zijn van 'het bijbelse mensbeeld', kan het evenmin worden opgevat als nuttige fictie. Het model zou een rad voor ogen draaien, als het geen betrouwbare weergave zou zijn van aspecten van de realiteit, waar de christen mee te maken heeft op de weg van discipelschap. Theoloog Alister McGrath staat positief tegenover modellen. Hij noemt modellen symbolische weergaven voor bepaalde doeleinden, van aspecten van de realiteit die niet rechtstreeks voor ons toegankelijk zijn. McGrath: "Een model functioneert als een ordenend beeld, waardoor wij patronen van gebeurtenissen in ons leven en in de wereld kunnen structureren en verklaren. In de natuurwetenschappen houdt het model verband met waargenomen gegevens; in de godsdienst met de ervaring van individuen en gemeenschappen."<sup>18</sup> Mijn model heeft als 'bepaald doeleinde' (om in de formulering van McGrath te blijven), te functioneren als een leidraad bij het nadenken over wie wij als gelovige mensen zijn en hoe wij – met wat ons geschonken is – God het beste kunnen dienen. Mijn ambitie gaat niet verder, dan dat het model aan *dát* doeleinde recht doet. Met inachtneming van en met rechtdoen aan zoveel mogelijk bijbelse gegevens, die voor dit doel helpend en dus relevant zijn.

<sup>16</sup> Vgl. *Bestaat God?*, blz. 50, 51.

<sup>17</sup> Zie hoofdstuk 6 ('Presentatie van een werk- of denkmodel').

<sup>18</sup> *Geloof & Natuurwetenschap*, blz. 176.